

Eindrapportage

Pilot Groene Contour

Traject Duurzame landbouw met Natuur in Utrecht

Voorwoord

Deze rapportage over kansen voor Groene contour realisatie in de provincie Utrecht is het eindproduct van een samenwerking tussen vertegenwoordigers vanuit de natuur, de landbouw en particuliere grondeigenaren. Dat deze organisaties samen aan dit onderwerp hebben gewerkt is geen vanzelfsprekendheid. De organisaties waren weliswaar mede verantwoordelijk voor het opstellen van het Akkoord van Utrecht, maar na de ondertekening hiervan is er regelmatig gediscussieerd over de precieze invulling van de Groene contour en de mate waarin hier energie in gestoken zou moeten worden.

Met het opstellen van het Actieplan Duurzame Landbouw met Natuur door dezelfde organisaties is de weg vrijgemaakt voor de samenwerking in het onderwerp Groene contour. In dit actieplan is opgenomen dat er verkend zou moeten worden waar in de Groene contour natuur en landbouw met elkaar verweven zouden kunnen worden. Dankzij een opdracht van de provincie Utrecht hebben we gezamenlijk aan de Groene contour kunnen werken. We hopen met de resultaten van dit project een bijdrage te kunnen leveren aan de versterking van de natuurwaarden in de Groene contour, in combinatie met een duurzame en rendabele agrarische bedrijfsvoering.

Bij de uitvoering van dit project zijn veel mensen betrokken geweest: boeren en vertegenwoordigers van de twee landgoederen, leden van de begeleidingscommissie en expertgroepen, en andere experts of ervaringsdeskundigen die hebben meegedacht. Wij zijn al deze mensen zeer veel dank verschuldigd!

Utrecht, 15 oktober 2020

Redactie: Natuur en Milieufederatie Utrecht

Inhoud

1	Inleiding	3
2	Achtergrond.....	4
2.1	Groene contour	4
2.2	Versnelling realisatie Groene contour.....	4
2.3	Opdracht voor de pilot	5
3	Werkwijze.....	6
3.1	Projectgroep en begeleidingscommissie.....	6
3.2	Projectfasering	6
4	Voorbeelden voor ontwikkelscenario's.....	7
4.1	Ondernemend Natuurnetwerk Brabant.....	7
4.2	Coöperatie voor natuur.....	8
4.3	Boeren voor Natuur.....	9
4.4	Landschapsboeren.....	10
4.5	Boeren met bomen	11
5	Ontwikkelscenario's praktijkcasussen.....	13
5.1	Aanpak.....	13
5.2	Scenario Boerderij Eyckenstein	13
5.3	Scenario landgoed op de flanken van de Heuvelrug.....	17
5.4	Financiële doorrekening.....	21
6	Enquête onder Utrechtse boeren	22
6.1	Inleiding	22
6.2	Resultaten enquête	22
6.3	Conclusies	24
7	Conclusies en aanbevelingen	26
	Geraadpleegde bronnen	30

1 Inleiding

In 2019 en 2020 heeft een aantal partners van het Actieplan Duurzame Landbouw met Natuur het project Pilot Groene contour uitgevoerd. Dit project maakt onderdeel uit van het uitvoeringsplan van het bovengenoemde actieplan. In deze rapportage beschrijven we de werkzaamheden die we hebben uitgevoerd en de uitkomsten van deze werkzaamheden. We sluiten de rapportage af met aanbevelingen voor de mogelijkheden van Groene contour ontwikkeling door boeren.

Het Actieplan Duurzame Landbouw met Natuur is opgesteld door een samenwerking van verschillende natuur- en landbouworganisaties¹ in de provincie Utrecht. Later hebben ook de provincie en de vier waterschappen in Utrecht zich aangesloten als partner. In het actieplan is de droom opgenomen over samenwerkende boeren en natuurorganisaties, boeren die duurzaam voedsel produceren en een landelijk gebied dat rijk is aan dier- en plantensoorten. Er wordt gekeken naar slimme combinaties tussen landbouw en natuur, waar beide van profiteren. Met elkaar willen we de beweging naar een meer slimme combinaties tussen natuur en landbouw versnellen.

Het actieplan is vertaald naar een aantal concrete uitvoeringsprojecten en de pilot Groene contour is één van deze projecten. Voor de uitvoering is een team samengesteld van medewerkers van LTO Noord, Utrechts Particulier Grondbezit (UPG), Natuurmonumenten en de Natuur en Milieufederatie Utrecht (NMU). Deze partijen hebben in opdracht van de provincie Utrecht gewerkt aan ontwikkelscenario's voor Groene contour ontwikkeling door boeren. In de huidige beleidsmatige context zijn natuur en landbouw in de Groene contour strikt van elkaar gescheiden. Met het uitvoeren van dit project zijn we op zoek gegaan naar voorbeelden van een minder strikte scheiding tussen natuur en landbouw, waarmee hogere natuur- en landschapswaarden gerealiseerd kunnen worden. Deze voorbeelden hebben we vertaald naar concrete scenario's voor locaties in de Groene contour.

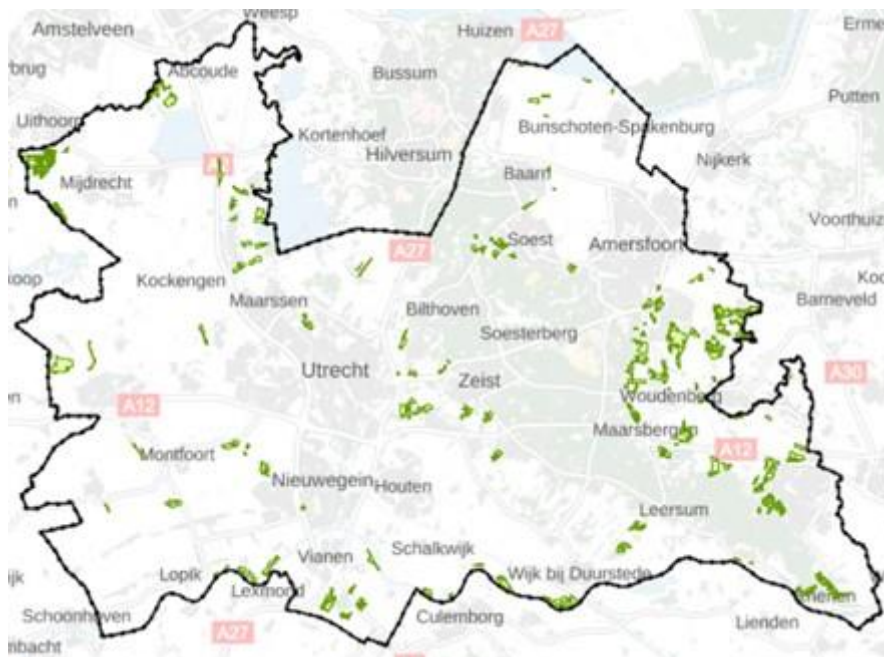
¹ LTO Noord Utrecht, agrarische collectieven in Utrecht, Landschap Erfgoed Utrecht, Utrechts Particulier Grondbezit, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Utrechts Landschap, Natuur en Milieufederatie Utrecht.

2 Achtergrond

2.1 Groene contour

De provincie Utrecht heeft een groot aantal hectares (3.000) aangewezen als Groene contour. De afspraken hierover zijn in 2011 vastgelegd in het Akkoord van Utrecht. In dit akkoord hebben de partijen vastgelegd dat de Groene contour van belang is voor een goed functionerend Natuur Netwerk. Realisatie gebeurt op vrijwillige basis, door de inzet van aanvullende arrangementen of aanvullende financiering. Voor natuurontwikkeling in de Groene contour is geen provinciale subsidie beschikbaar (aankoop, afwaardering, inrichting). De realisatie van de natuur moet gefinancierd worden door andere functies, bijvoorbeeld door middel van landgoedontwikkeling. Als er natuur is gerealiseerd, is er wel een provinciale bijdrage voor het beheer hiervan en in het Akkoord van Utrecht is afgesproken dat deze natuur ook wordt toegevoegd aan het Natuur Netwerk.

Op onderstaande kaart staan de Groene contourgebieden weergegeven. Ze liggen verspreid over de hele provincie, in het algemeen grenzen ze aan gronden die onderdeel uitmaken van het natuurnetwerk. Op de kaart staat 2500 hectare weergegeven. De overige 500 hectare staan nog niet op kaart en dit worden de zogenaamde zwevende hectaren genoemd. Het is mogelijk om deze zwevende hectaren te “laten landen” als een grondeigenaar gebruik wil maken van de Groene contour mogelijkheden. Dit is wel aan bepaalde regels gebonden. De afspraken hierover zijn vastgelegd in het periodieke overleg tussen de partijen de het Akkoord van Utrecht hebben ondertekend. De zwevende hectaren Groene contour gronden moeten bijvoorbeeld grenzen aan het natuurnetwerk.

2.2 Versnelling realisatie Groene contour

Momenteel is er nog zeer weinig natuur in de Groene contour gerealiseerd. Medio 2020 is er slechts 50 hectare gerealiseerd. Natuurontwikkeling is geen aantrekkelijk verdienmodel voor grondeigenaren. De grondprijzen zijn hoog en daarmee ook de kosten voor afwaardering van de grond als de bestemming van landbouw in natuur verandert. Daar komen dan nog de kosten bij die gemaakt moeten worden voor de inrichting.

Aangezien de realisatie van de Groene contour achter ligt op de verwachtingen, hebben Provinciale Staten van Utrecht in 2018 een motie aangenomen waarin Gedeputeerde Staten wordt verzocht om in samenwerking met gebiedspartijen ontwikkelscenario's op te stellen die een bijdrage kunnen leveren aan een versnelling in de Groene contour realisatie. Dit heeft onder andere geleid tot de opdracht van de provincie voor deze Groene contour pilot in het kader van het Actieplan Duurzame Landbouw met Natuur.

2.3 Opdracht voor de pilot

De provincie heeft met de Pilot Groene contour opdracht gegeven voor het opstellen van minimaal twee scenario's voor Groene contour ontwikkeling door boeren. De scenario's moeten leiden tot een duurzame versterking van de biodiversiteit in combinatie met een renderende agrarische bedrijfsvoering. De scenario's moeten betrekking hebben levensvatbare agrarische bedrijven in of nabij de Groene contour, het natuurnetwerk en/of langs Kaderrichtlijn Water² waterlichamen. De scenario's moeten bijdragen aan het hogere biodiversiteit, die aansluit bij de in de omgeving aanwezige natuur- en landschapswaarden. Om maximale experimenteerruimte te bieden is er afgesproken dat er flexibel omgegaan kan worden met de ecologische afspraken uit het Akkoord van Utrecht. De resultaten uit de pilot worden gebruikt bij de evaluatie van het Akkoord van Utrecht.

In het projectvoorstel hebben we omschreven dat we hiervoor samen met de boer / grondeigenaar willen gaan ontdekken hoe we dit vorm kunnen geven. We hebben geen kant-en-klare oplossingen die we vooraf kunnen aanbieden. Ook gaven we aan dat het mogelijk is dat de uitgewerkte ontwikkelscenario's bedrijfsmatig (nog) niet haalbaar blijken. In dat geval levert de pilot toch waardevolle informatie op voor de evaluatie van het Akkoord van Utrecht.

De vraagstukken die bij de uitvoering van de pilots aan de orde konden worden gesteld waren divers en afhankelijk van de situatie. Deze op voorhand benoemde vraagstukken hadden o.a. betrekking op:

- De financiering van natuurmaatregelen in de groene contour (inrichting, beheer)
- Mogelijkheden van inzet van zwevende hectaren
- Mogelijkheden van samenwerking tussen boeren, terreinbeheerders, agrarische collectieven en particuliere grondeigenaren bij inrichting en beheer (gebiedsproces)
- De mogelijkheden van functiecombinaties tussen landbouw, natuur en andere functies zoals waterberging
- Planologische aspecten zoals functieomschrijving in omgevingsplannen of de huidige bestemmingsplannen
- De afwaardering op grond en de mogelijkheid van lagere afwaardering bij tussenvormen tussen landbouw, natuur en andere functies
- Mogelijke (nieuwe) financieringsconstructies
- Het behalen van natuurdoelen en de borging van natuurresultaten op langere termijn
- Pacht afspraken en dialoog tussen pachter en verpachter over duurzaam en toekomstbestendig natuur-, water- en/of bodembeheer

---

² Voor Kaderrichtlijn Water (KRW) waterlichamen moet aan strenge normen voor waterkwaliteit en ecologie worden voldaan.

3 Werkwijze

3.1 Projectgroep en begeleidingscommissie

Het project is uitgevoerd door medewerkers van Natuurmonumenten, LTO Noord, UPG en de NMU. De NMU was verantwoordelijk voor de projectleiding en zorgde voor afstemming met de opdrachtgever. Door de provincie Utrecht was een begeleidingsgroep samengesteld. In deze groep zaten medewerkers van de provincie, Waterschap Vallei en Veluwe, Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden, programmabureau Utrecht-West en gebiedscoöperatie O-gen. In deze begeleidingsgroep werd de voortgang van het project besproken. De begeleidingsgroep dacht met de projectgroep mee over de inhoud van de scenario's en had ook de mogelijkheid om de pilot indien noodzakelijk bij te sturen.

3.2 Projectfasering

De uitvoering van het project is opgedeeld in twee fasen. We zijn gestart met een voorbereidende fase, waarin goede voorbeelden van inpasbare ontwikkelscenario's van natuur- en landschapontwikkeling in agrarische gebieden zijn verkend. In deze fase is ook gezocht naar mogelijke locaties voor het ontwikkelen van een Groene contour scenario in Utrecht. Door middel van o.a. een analyse van de Groen contour kaart, gesprekken met gebiedspartijen en een presentatie op een UPG ledenvergadering heeft de projectgroep gekeken waar kansen liggen voor Groene contour realisatie door boeren. Hier is uiteindelijk een keuze voor twee concrete locaties uit gekomen.

Vervolgens zijn we over gegaan naar een uitvoerende fase. Voor de twee gekozen locaties hebben we samen met de betreffende grondeigenaren en grondgebruikers om tafel gezeten om een scenario op te stellen. Hierbij zijn we uitgegaan van maatwerk. Het waren twee aparte processen met ieder een eigen dynamiek en planning.

Als onderdeel van de uitvoerende fase hebben we in september / oktober 2020 ook nog een brede enquête onder boeren in Utrecht uitgezet. Via deze enquête is breder verkend wat de bereidheid is van boeren om zelf aan een groene contourontwikkeling te doen. Hierbij is ook getoetst of de voorbeelden die we in de eerste fase hebben verkend breder toegepast zouden kunnen worden.

Vervolgens is deze rapportage geschreven, met hierin beleidsaanbevelingen voor de provincie Utrecht op basis van de bevinden uit de voorbereidende en uitvoerende fase.

4 Voorbeelden voor ontwikkelscenario's

In de voorbereidingsfase hebben we verschillende projecten of concepten onderzocht die als voorbeeld en inspiratie zouden kunnen dienen voor Groene contour ontwikkeling door boeren. In dit hoofdstuk beschrijven we deze voorbeelden. Hierbij hebben we verder gekeken dan de al beter bekende manieren voor boeren om meer natuurwaarden te realiseren, zoals agrarisch natuur- en landschapsbeheer of groenblauwe diensten. We zien daarbij in dat er zeker ook nog andere geschikte voorbeelden zijn, maar we denken met deze voorbeelden een goed overzicht te geven van recente en ook uitgevoerde concepten die goed aansluiten bij de opdracht.

4.1 Ondernemend Natuurnetwerk Brabant

Het Groen Ontwikkelfonds Brabant (GOB) werkt samen met overheden, particulieren en ondernemers aan de realisatie van het natuurnetwerk in Noord-Brabant. Het GOB biedt geld, grond en kennis. Het is bijvoorbeeld mogelijk om ingerichte natuurgronden te kopen, natuurgronden te kopen die nog ingericht moeten worden en om provinciale gronden te pachten onder voorwaarden van duurzaam beheer. Het GOB biedt via de regeling Ondernemend Natuurnetwerk Brabant (ONNB) tevens de mogelijkheid om zelf natuur te realiseren op eigen gronden.

Financiering

Om voor het ONNB in aanmerking te komen moet een ondernemer een plan voor een gebied indienen waarin wordt aangegeven hoe de natuurwaarden en de biodiversiteit worden versterkt, beheerd en beschermd. Hierbij is het belangrijk dat de ondernemer aantoont wat het verdienmodel is, want er wordt voor het ONNB geen beheerssubsidie gegeven. Door middel van een goed verdienmodel moet de ondernemer aantonen dat de gerealiseerde natuur ook daadwerkelijk in stand gehouden kan worden.

Het GOB biedt weliswaar geen beheerssubsidie, maar op een andere manier worden er wel financieringsmogelijkheden geboden. Door de veranderde bestemming neemt de waarde van de grond af. Voor deze waardedaling wordt een eenmalige compensatie geboden van 50% van de taxatiewaarde. Bovendien wordt 50% van de inrichtingskosten gesubsidieerd, gebaseerd op de normkosten voor inrichtingsmaatregelen.

Borging van de natuurwaarden

Eén van de instrumenten om de gerealiseerde natuurwaarden te borgen is het aantonen van het verdienmodel door de ondernemer. Op deze manier verzekert het GOB zich er ook van dat er op langere termijn voldoende geld is voor het beheer van de natuur.

Daarnaast worden er nog twee instrumenten ingezet die de natuurwaarden moeten borgen. De bestemming van de gronden verandert van puur landbouwgrond naar landbouwgrond met natuur- en landschapswaarden. Deze nieuwe bestemming wordt vastgelegd in het gemeentelijke bestemmingsplan. Bovendien wordt er afspraken vastgelegd in een notariële Kwalitatieve Verplichting. In deze verplichting is opgenomen wat de ondernemer / grondgebruiker niet mag doen, om er zodoende voor te zorgen dat de natuurwaarden ook daadwerkelijk worden behaald en behouden blijven. Het gaat daarbij om maatregelen die gericht zijn op bijvoorbeeld bestrijdingsmiddelen, bemesting en grondwaterstanden. De Kwalitatieve Verplichting heeft werking op de gronden zelf. Als de gronden na verloop van tijd verkocht zouden worden, dan is de nieuwe eigenaar van rechtswege gebonden aan de Kwalitatieve Verplichting.

Fiscale gevolgen

Naar aanleiding van vragen van initiatiefnemers van het ONNB heeft het GOB overleg gevoerd met de Belastingdienst over de fiscale behandeling van de vergoeding die wordt uitgekeerd. De fiscale gevolgen staan omschreven in een flyer met een aantal rekenvoorbeelden, maar het GOB geeft wel

aan dat de fiscale afhandeling afhankelijk is van de individuele situatie en dat het dus ook van belang is dat initiatiefnemers zelf de situatie moeten bespreken met de Belastingdienst.

Praktijkvoorbeelden

Het GOB heeft een inspiratiegids uitgebracht waarin verschillende voorbeelden zijn opgenomen van projecten die via het ONNB zijn gerealiseerd. Sommige van deze projecten bevatten een combinatie tussen natuur en landbouw, die ook als inspiratie voor de Groene contour in Utrecht gebruikt kunnen worden:

- Melkveebedrijf De Regte Heijden in Riel grenst aan een natuurgebied. Op dit bedrijf zijn fruit- en notenbomen aangeplant. Oude landschapselementen zijn hersteld en er zijn wandelpaden aangelegd. De bomen spelen een rol in de bedrijfsvoering vanwege de vruchten / noten, houtproductie en toegevoegde voedingswaarde van bladeren en takken voor het vee.
- De streekboerderij BoerInNatuur in Uden heeft een gevarieerd voedsellandschap ingericht waar noten, bessen, graan, fruit, groente, eieren, zuivel en vlees worden geproduceerd. Tegelijkertijd beheert het bedrijf natuur- en landschapselementen op de gronden. Hierbij worden ze ondersteund door een fonds dat de natuurinclusieve landbouw in Nederland stimuleert.
- Een biologisch melkveebedrijf in Kaatsheuvel heeft aan de randen van de weilanden diverse soorten voederbomen aangeplant. Tussen de bomen groeien kruiden. De bomen en kruiden zorgen voor extra voedingswaarden voor de koeien (mineralen en nutriënten). De bomen bieden beschutting tegen wind en voorkomen de uitspoeling van meststoffen naar het oppervlaktewater.

4.2 Coöperatie voor natuur

De landbouwsector in Nederland kent een lange coöperatieve geschiedenis. In het verleden zijn veel zuivelcoöperaties opgericht, die deels ook nog bestaan, bloemenveilingen zijn vaak nog coöperaties, de Rabobank en Univé hebben een coöperatieve achtergrond. Coöperaties zijn een rechtsvorm en kunnen vanuit verschillende oogpunten opgericht worden. Er zijn bijvoorbeeld coöperaties voor verkoop van producten, inkoop van goederen of het doen van investeringen.

In de afgelopen jaren zijn er in Nederland ook diverse boerencoöperaties opgericht waarbinnen boeren samenwerken aan natuur- en landschapsdoelen. Boeren beheren in deze coöperaties samen gronden met provinciale natuurdoelen. In sommige gevallen is de coöperatie breder opgezet en is sprake van een gebiedscoöperatie, waar ook natuurorganisaties en andere maatschappelijke organisaties lid van zijn. Hieronder worden drie praktijkvoorbeelden nader beschreven. Per voorbeeld gaan we voor zover bekend ook nader in de op wijze van financiering en de borging van de natuurresultaten.

Natuurcoöperatie Krimpenerwaard

De Natuurcoöperatie Krimpenerwaard (NCK) is een samenwerkingsverband van boeren die natuurgronden van de provincie Zuid-Holland beheert. Sinds 2013 wordt er geëxperimenteerd met deze rechtsvorm in de Krimpenerwaard. De NCK beheert 90 hectare en de natuurdoelen hebben met name betrekking op weidevogels. Na de start in 2013 is de pilot in 2018 door Wageningse onderzoekers op vele aspecten geëvalueerd. Hierbij is ook gekeken naar de natuurdoelen en de behaalde resultaten. In deze evaluatie worden de resultaten als hoopvol omschrijven, maar het was op dat moment ook nog te vroeg om te verwachten dat de doelen al gerealiseerd zouden zijn. Bovendien zijn er in de evaluatie verbetervoorstellen gedaan.

De financiering is afkomstig van de provincie Zuid-Holland. De NCK ontvangt inrichtings- en beheersubsidie vanuit het Uitvoeringsprogramma Groen. Daar tegenover staat een jaarlijkse pacht prijs die de NCK betaalt aan de provincie.

De provincie heeft voor de pilot overeenkomsten voor zes jaar met de NCK afgesloten voor een periode van zes jaar, waarin afspraken zijn opgenomen over inrichting, beheer, certificering van deelnemers en monitoring. De gronden blijven dus eigendom van de provincie en na afloop van de pilot werd er op basis van de evaluatie een besluit genomen over een vervolg.

Boeren van Amstelland

De boeren in het gebied ten zuiden van Amsterdam, hebben zich verenigd in een weidevogel coöperatie Boeren van Amstelland. Samen werken zij aan weidevogelbeheer en de regionale afzet van hun zuivel. Het gebied bestaat uit zes polders en per polder is een poldernatuurplan opgesteld. De leden van Boeren van Amstel ontvangen inkomsten als beloning voor het weidevogelbeheer binnen de polder waarin ze gevestigd zijn. De verdeling van deze beloning vindt plaats op basis van een puntensysteem. Hierbij wordt gewogen wat de effectiviteit is van het type maatregel per oppervlak en het percentage beheer in relatie tot het gehele bedrijf. De stappen die de boeren per jaar kunnen nemen, worden benoemd in de poldernatuurplannen. De realisatie en de monitoring van de resultaten van de maatregelen wordt bewaakt door de agrarische natuurvereniging. In het hart van één van de polders ligt een weidevogelgebied van 180 hectare dat in eigendom is van Landschap Noord-Holland. Dit gebied wordt ook beheerd door de Boeren van Amstel.

In een eigen fabriek wordt van de melk zuivel gemaakt. De zuivel wordt onder de naam Amstelgoed Natuurzuivel verkocht via enkele lokale supermarkten en via horeca groothandels.

4.3 Boeren voor Natuur

Boeren voor Natuur is een visie over het samengaan van natuur en landbouw door middel van een extensief bedrijfssysteem. Boeren voor Natuur is gericht op de versterking van biodiversiteit op boerenland, de verbetering van de waterkwaliteit en het verhogen van de landschapskwaliteit door gezonde boerenbedrijven. Het concept is in 2001 door Wageningen Environmental Research (WENR, voorheen Alterra) geïntroduceerd. Het uitgangspunt van Boeren voor Natuur is dat boeren goed in staat zijn om de condities te scheppen voor biodiversiteit die van oudsher gepaard ging met het boerenbedrijf. Dit gaat vooral om de landschapselementen van de oude cultuurlandschappen, de biodiversiteit van graslanden en akkers, en de voormalige 'outfields' (wingebieden) zoals heidevelden en schraallanden.

Volgens de visie van Boeren voor Natuur gaan natuur en landbouw samen door middel van een extensief bedrijfssysteem. Mest wordt schaars gemaakt op het bedrijf en de boer werkt met hogere waterstanden en meer landschapselementen. De verschillende functies van een landschap worden gebruikt, net zoals er in het verleden schraallanden, houtwallen, riet en geriefhout werden gebruikt. Biodiversiteit is het product van dit extensieve systeem.

Het concept positioneert zich tussen agrarisch natuurbeheer en natuurbeheer in. Door de nadruk te leggen op een samenhangend bedrijfssysteem, dat condities schept voor biodiversiteit, is er veel ruimte voor zelfsturing door en ondernemerschap van de boer. Er zijn volgens de visie Boeren voor Natuur weinig regels nodig, bijvoorbeeld in vergelijking met agrarisch natuurbeheer. Een aantrekkelijk en natuurrijk landschap ontstaat volgens de visie juist door het ondernemerschap van een boer. Een goed functionerend bedrijf wordt als een randvoorwaarde gezien voor biodiversiteit op boerenland. Het concept is volgens WENR vooral geschikt voor bufferzones rond natuurgebieden, in beekdalen, op landgoederen en in stadsrandgebieden.

Financiering

Er wordt al sinds 2008 met Boeren voor Natuur geëxperimenteerd. De financiering hiervan met publiek geld was door Europa in eerste instantie alleen toegestaan voor enkele pilots. Sinds 2018 is het dankzij een besluit in Brussel mogelijk om het concept in heel Nederland toe te passen. Boeren voor Natuur maakt onderdeel uit van de Catalogus Groen Blauwe diensten en overheden mogen boeren een jaarlijkse vergoeding per hectare betalen. Deze vergoeding is afhankelijk van de grondsoort. Hiermee is het volgens een onderzoeker van WENR één van de weinige mogelijkheden om natuurinclusieve landbouw te vergoeden. Voor de uitvoering van pilots zijn speciale fondsen in het leven geroepen waaruit de maatregelen voor natuur en landschap worden vergoed. De boeren krijgen een jaarlijkse vergoeding, maar het is mogelijk bijvoorbeeld een (eenmalige) investeringsvergoeding en een (jaarlijkse) beheervergoeding uit elkaar te halen. Het geld van deze fondsen is afkomstig van verschillende overheden: gemeenten, waterschappen, provincies en Rijk.

Borging

De borging van de doelen wordt geregeld via een langjarige overeenkomst met de boer. Het gaat hierbij om overeenkomsten van 10 jaar die telkens worden verlengt tot uiterlijk 30 jaar. De overeenkomsten zijn gebaseerd op inspanningsverplichtingen, niet op te behalen natuurdoelen. Het idee hier achter is dat als de juiste condities worden gecreëerd, de biodiversiteit hier uit zal volgen.

Praktijkvoorbeelden

Er zijn vier bedrijven waar Boeren voor Natuur wordt getest: Hoeve Biesland (melkvee, bij Delft) en drie bedrijven op landgoed Twickel in Overijssel (schapenbedrijf, melkveebedrijf, zoogkoeienbedrijf). Daarnaast werkt ook Natuurderij De Keizersrande bij Deventer volgens dit concept. Voor de realisatie van deze voorbeelden zorgden het Rijk en lokale overheden voor de benodigde fondsen. Bovendien is de Provincie Gelderland bezig met een verkenning met een groep boeren die Boeren voor Natuur willen gaan toepassen.

4.4 Landschapsboeren

De Landschapsboeren is een nieuw collectief van melkveehouders in Noord-Brabant. Naast inkomsten uit melk willen deze boeren inkomsten gaan genereren uit produceren van een mooi landschap. Zij noemen dit Landschapsdiensten. Deze diensten verkopen zij aan particulieren, bedrijven en overheden in hun omgeving. Ook willen ze op termijn hun eigen zuivel gaan vermarkten.

De diensten die zij aanbieden zijn als volgt:

- Waterkwaliteit: minimaal gebruik van meststoffen, geen gebruik van kunstmest en bestrijdingsmiddelen;
- Dierenwelzijn: maximale beweiding en landschapselementen voor schaduw;
- Natuur, landschap en biodiversiteit: verminderde ammoniakuitstoot door maximale beweiding;
- Beleving: mensen ontvangen op de boerderij;
- CO2 vastlegging: zoveel mogelijk blijvend grasland.

De Landschapsboeren richten zich zoals benoemd ook op overheden. Zij willen een bijdrage leveren aan het behalen van beleidsdoelen van waterschappen en provincie op het gebied van natuur, water en klimaat.

4.5 Boeren met bomen

In het verleden maakten boeren op verschillende manieren gebruik van bomen op hun bedrijf: voor gereedschappen, als brandstof of als aanvulling van het dieet voor het vee. In het moderne landbouwbedrijf is het gebruik van bomen op veel plekken naar de achtergrond verdwenen.

Maar ook in de moderne landbouw kunnen bomen en struiken een belangrijke meerwaarde vervullen. Bomen voorkomen uitspoeling van nutriënten naar oppervlaktewater, zorgen voor schaduw voor het vee en leveren extra producten. Bovendien dragen bomen bij aan de gezondheid van vee. Door houtige gewassen op een veebedrijf aan te planten, wordt er naast gras en eenjarige gewassen zoals mais nog een derde gewas toegevoegd. In de takken en bladeren zitten verschillende mineralen, voedingsstoffen, pijnstillers en ontstekingsremmers. De bomen en struiken zorgen voor een “apothek” voor het vee.

Naast het agrarische belang dragen bomen en struiken bij aan een aantrekkelijk en natuurlijker landschap. Ze vormen leef- en foerageergebieden voor vogels, insecten en kleine zoogdieren.

Er zijn verschillende manieren waarop boeren bomen kunnen integreren in hun bedrijfsvoering:

- Landschapselementen: aanleg en herstel van historische elementen zoals knotwilgen, elzensingels en kleine bosjes. Deze elementen zijn van oudsher in het agrarische cultuurlandschap aanwezig en zijn belangrijk voor de lokale biodiversiteit.
- Voederbomen: aanplant van bomen, struiken en hagen om als extra voedsel voor vee.
- Agroforestry: toepassen van een teeltsysteem waarbij bomen worden gecombineerd met veeteelt of akkerbouw. Dit heeft een positief effect op de (functionele) biodiversiteit, de bodemvruchtbaarheid en de aantrekkelijkheid van het landschap. De bomen of struiken leveren zoals noten, fruit en takken/bladeren voor veevoer.

Voorbeeld van voederbomen

Praktijkvoorbeelden

De toepassing van bomen in de Nederlandse landbouw wordt de laatste jaren steeds meer onderzocht en gepromoot. Er zijn ook al diverse bedrijven die hier al mee experimenteren of hier interesse in hebben. In hoofdstuk 4.1 worden enkele praktijkvoorbeelden beschreven in provincie Noord-Brabant. In Utrecht zijn ook enkele voorbeelden te vinden:

- Nabij Veenendaal heeft een biologische kippenboer het concept van agroforestry op zijn bedrijf toegepast. Zij kippen scharrelen tussen appelbomen. Naast de eieren levert het bedrijf nu ook appels.
- In Stoutenburg is een biologische veehouder gestart met een agroforestry experiment. Hij heeft langs kavelpaden voederbomen aangeplant en hij heeft fruit- en notenbomen aangeplant waar koeien tussen kunnen grazen. Hij is klein begonnen en heeft de intentie om het op grotere schaal toe te passen.

Financiering

Voor de financiering van aanleg en beheer van bomen op boerenbedrijven bestaan verschillende mogelijkheden. Het kan uitgevoerd worden in het kader van het agrarisch natuur- en landschapsbeheer en de provincie heeft een speciale regeling voor de aanleg van kleine landschapselementen.

Vanuit het Rijk komen mogelijk speciale financieringsmogelijkheden voor agroforestry. Het wordt gezien als een mogelijke invulling van klimaatbeleid en in de bossenstrategie zal het ook verder worden uitgewerkt. De minister heeft aangegeven dat er wordt gewerkt aan een subsidie regeling voor de aanplant van houtige landschapselementen.

5 Ontwikkelscenario's praktijkcasussen

Een belangrijk onderdeel van dit project was het verkennen en opstellen van ontwikkelscenario's voor Groene contour realisatie door boeren. In dit hoofdstuk omschrijven we kort hoe we dit onderdeel hebben aangepakt en geven we een omschrijving van de twee opgestelde scenario's.

5.1 Aanpak

In de verkennende fase heeft de projectgroep aan de hand van o.a. de kaart van de Groene contour, gesprekken met gebiedspartijen en een presentatie op de ledenvergadering van het UPG verkend waar kansen zijn voor scenario ontwikkeling. Er zijn verschillende locaties verkend en daarbij zijn ook weer locaties afgefallen.

We hebben onder andere de mogelijkheden van een scenario bij natuurgebied Botshol verkend. Dit is een Natura 2000 gebied van Natuurmonumenten met daarom heen Groene contour. In en rondom het gebied zitten verschillende boeren die deels ook pachten van Natuurmonumenten. Op verzoek van Natuurmonumenten zijn hier door medewerkers van programmabureau Utrecht-West verkennende gesprekken met boeren gevoerd. Uit de uitkomsten bleek dat er wel degelijk perspectieven zijn voor Groene contour ontwikkeling, maar dan wel in het kader van een breder en integraal gebiedsperspectief waar ook omliggende polders in betrokken worden. Dit viel qua planning, gebiedsomvang en integrale karakter buiten de scope van onze pilot.

Tevens zijn er enkele mogelijke casussen bij leden van het UPG verkend, maar deze zijn om diverse redenen niet verder uitgewerkt. Uiteindelijk is de keuze gemaakt om verder te gaan met het opstellen van ontwikkelscenario's voor twee boerenbedrijven op landgoederen. De uitwerking van ieder scenario is uitgevoerd door 2 of 3 leden van de projectgroep. Hierbij zijn ook externe partijen betrokken, zoals een illustrator, een agrarisch adviseur en experts op het gebied van natuurinclusieve landbouw.

5.2 Scenario Boerderij Eyckenstein

Achtergrond

Nadat we bij de start over de pilot Groene contour over het project hadden gecommuniceerd werd de NMU benaderd door de boer van Boerderij Eyckenstein. Hij wilde wel meedoen en droeg zijn bedrijf aan voor een scenario. Aanvankelijk gingen zijn vragen met name over een natuurakker van 5 hectare, maar na gesprekken met hem en de beheerder van Landgoed Eyckenstein kwamen we tot de conclusie dat het scenario juist betrekking zou moeten hebben op een nieuwe ontwikkeling in Maartensdijk ten westen van de A27. De landgoedeigenaar is hier in overleg met de provincie Utrecht bezig met de ontwikkeling van nieuwe natuur als onderdeel van het natuurnetwerk. Aansluitend op die nieuwe natuur zou een zone voor natuurvriendelijke landbouw gerealiseerd kunnen worden.

Type bedrijf

Boerderij Eyckenstein is een biologisch vleesvee bedrijf. Op de boerderij worden Jersey stiertjes van melkveebedrijven in de omgeving opgefokt. Het vlees van de dieren wordt verkocht in een eigen boerderijwinkel en aan biologische supermarkten in / om de provincie Utrecht. De boerderij ligt op het Landgoed Eyckenstein in Maartensdijk en de boer pacht gronden van het landgoed, en van andere grondeigenaren zoals het Utrechts Landschap. Naast weiland beheert het bedrijf akkers voor de productie van eigen stro en graan. Deze akkers zijn ook rijk aan akkerflora.

Doel

Zowel de boer als de beheerder van het landgoed spannen zich actief in om meer natuur op het landgoed en de boerderij te realiseren. Zij werken hierbij ook veel samen. Landgoed Eyckenstein heeft

enkele agrarische percelen op het landgoed zelf omgevormd tot natuur. Met de vergoeding voor de waardedaling zijn nieuwe percelen verworven voor natuurontwikkeling of voor het gebruik als agrarische pachtgrond. Aan de westzijde van Maartensdijk heeft Landgoed Eyckenstein heeft ook natuur- en landbouwgronden in bezit, waar de boer van Eyckenstein deels pachter van is. In samenspraak met de provincie wordt hier meer natuur ontwikkeld. Deze ontwikkeling is geen onderdeel van deze pilot. De aanwijzing van deze nieuwe natuur gaat in op 1 januari 2021.

Aansluitend aan die nieuwe natuur wil Landgoed Eyckenstein een zone ontwikkelen waar ruimte is voor natuurvriendelijke landbouw en waar de boer van Eyckenstein extra gronden kan pachten. Deze gronden zijn nodig voor de verdere ontwikkeling van de boerderij. Daar gaat het ontwikkelscenario over.

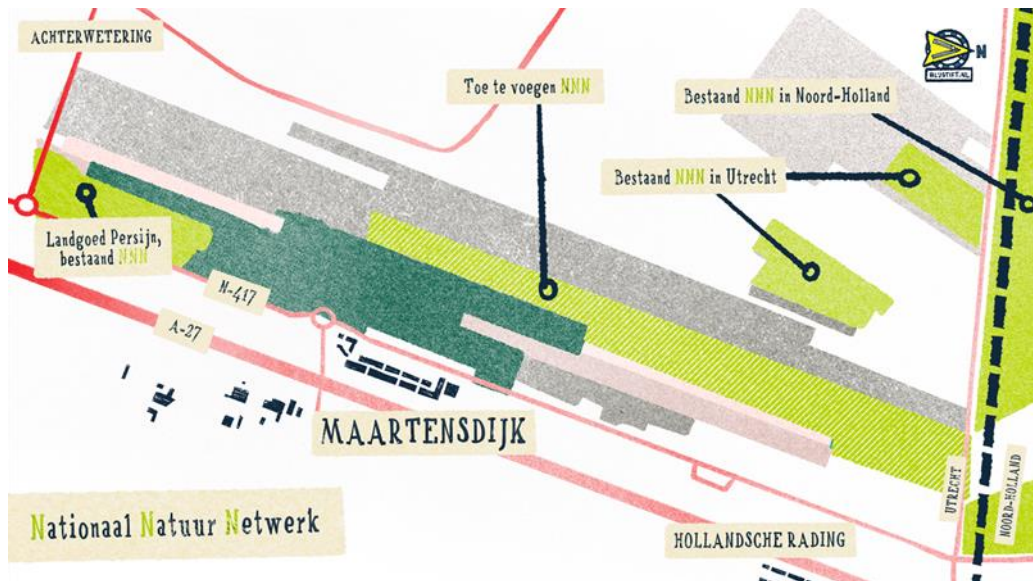
Het scenario

Ten westen van het dorp Maartensdijk en de snelweg A27 ligt een agrarisch landschap dat bestaat uit weilanden en enkele bomenrijen. Het is een overgangsgebied tussen de Heuvelrug en het veenweidegebied. Het gebied is open, maar was van oudsher meer een coulisselandschap. Er staan nog enkele bomensingels. In het gebied liggen twee bosjes die onderdeel zijn van het natuurnetwerk, of hier per 1 januari onderdeel van zijn: een parkbos van buitenplaats Persijn en het zogenaamde Dassenbosje. Het Dassenbosje grenst weer aan bestaande natuurgebieden in de provincie Noord-Holland. Tussen buitenplaats Persijn en het Dassenbosje liggen agrarische percelen die voor een deel gangbaar en intensief worden beheerd. Landgoed Eyckenstein heeft ook een deel van deze agrarische gronden in bezit en verpacht deze, onder andere aan Boerderij Eyckenstein.

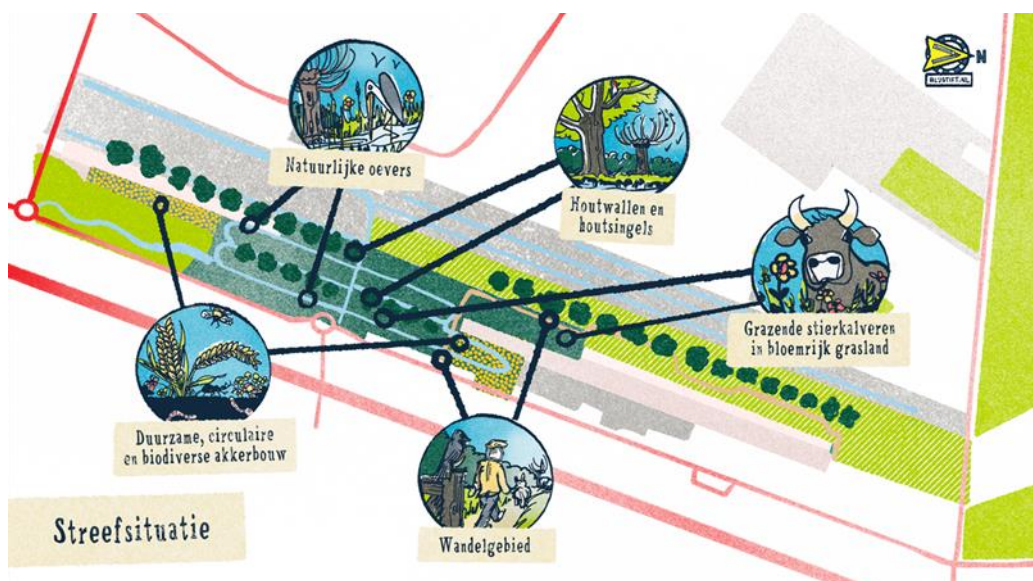
Landgoed Eyckenstein is eigenaar van het Dassenbosje. De beheerder wil dit bosje uitbreiden en het daarna inclusief uitbreiding toevoegen aan het Natuurnetwerk. De uitbreiding vindt plaats in het kader van de boscompensatie voor de uitbreiding A27 en de beheerder maakt hier afspraken over met de provincie Utrecht.

Streefbeeld

Tussen het parkbos van Persijn en het uit te breiden Dassenbosje wil de Landgoed Eyckenstein een zone ontwikkelen waar ruimte is voor een natuurvriendelijke en biologische agrarische bedrijfsvoering. Op deze manier wordt een gebied gecreëerd dat een ecologische verbinding vormt tussen verschillende gebieden van het Natuurnetwerk. Om dat te realiseren wil de beheerder nieuwe agrarische percelen verwerven en ook enkele percelen ruilen met andere grondeigenaren in het gebied. Onderstaand illustratie geeft de ligging van de bestaande en nog toe te voegen Natuurnetwerkgebieden aan (lichtgroen gearceerd) alsmede de ligging van de nog te realiseren landbouwzone (donkergroen). De totale omvang van deze natuurvriendelijke landbouwzone is 34 hectare. Landgoed Eyckenstein probeert bovendien nog 2 extra hectaren te verwerven, waardoor het totaal op 36 hectare uitkomt.

Het is de bedoeling dat de landbouwzone in zijn geheel wordt gepacht door de boer van boerderij Eyckenstein. Samen met de boer en de beheerder van Eyckenstein is een streefbeeld voor deze zone uitgewerkt. Dit beeld staat in onderstaande illustratie weergegeven. Het is een indicatief beeld dat nog nadere uitwerking nodig heeft.

In het streefbeeld zijn de volgende natuur- en landschapselementen opgenomen:

- Bloemrijke graslanden met grazende stierkalveren
- Enkele nieuwe bomensingels
- Natuurvriendelijke oevers langs een hoofdwatergang
- Biologisch beheerde graanakkers met akkerflora
- Openstelling van het gebied door middel van een wandelpad

Dit streefbeeld is getoetst bij een klein groepje van experts op het gebied van agrarisch natuur- en landschapsbeheer en duurzame landbouw. Zij gaven als tips mee dat er goed gekeken moet worden

naar de historische landschaps- en landbouwpatronen en dat het streefbeeld daar nog beter bij aan zou kunnen sluiten. Ook werd het belang benoemd van een duurzaam landbouwsysteem waarin ook ruimte is voor extensieve bemesting. Het moet niet gericht zijn op puur vershraling van de bodem, want dan kan de boer er geen productie meer van halen. Dit moet van tevoren duidelijk zijn.

Tevens adviseerden zij om de maatregelen goed af te stemmen op de iconsoorten van de provincie Utrecht, omdat dit kansen voor financiering oplevert.

Over het algemeen vonden ze het een positief streefbeeld. Het was volgens hen nu van belang om een wenkend perspectief voor de provincie te schetsen. Als de provincie instemt met de verdere ontwikkeling van het plan, kan er verder gesleuteld worden aan de ecologie, de inrichting en het beheer (waaronder bemesting).

Biodiversiteitswinst

Met de uitvoering van dit scenario wordt bijgedragen aan de versterking van de biodiversiteit. Onderstaande tabel bevat een overzicht van de soorten die in en nabij de omgeving van de pilotlocatie aanwezig zijn. Rode lijst soorten zijn rood gemarkeerd. Ook is aangegeven als het een iconsoort betreft uit het provinciale natuurbeleid. In de tabel staat ook weergegeven van welke maatregelen uit het streefbeeld de soorten profiteren, doordat er bijvoorbeeld meer broed- of foerageermogelijkheden ontstaan.

Monitoringsgegevens Eyckenstein (percelen ten westen van A27)	
Kenmerkende soorten	Maatregelen uit scenario waar soort van profiteert
Boerenwaluw	houtsingels, akkers, kruidenrijke graslanden
Graspieper	kruidenrijke graslanden, akkers
Grauwe vliegenvanger	houtsingels
Kneu	houtsingels, akkers, kruidenrijke graslanden
Watersnip	kruidenrijke graslanden, natuurvriendelijke oevers
Ringslang (iconsoort)	natuurvriendelijke oevers
Das	houtsingels, akkers, kruidenrijke graslanden

Uitvoering van het scenario

Om het scenario uit te kunnen voeren, is financiering noodzakelijk. Bij het opstellen van het ontwikkelscenario is gekeken naar de mogelijkheden die het financieringsmodel uit het Ondernemend Natuurnetwerk in Brabant hiervoor biedt. Bij het verkennen en verder uitwerken hiervan kwam de landgoedeigenaar met een alternatief model. In dit model wordt rekening gehouden met de Natuurschoonwet (NSW) status van gronden. De NSW status levert belastingvoordelen op voor de landgoedeigenaar.

In het model uit Brabant is sprake van het behoud van de agrarische waarde van de gronden. Er ligt weliswaar een beperking op het gebruik via het bestemmingsplan en de kwalitatieve verplichting, maar voor de belastingdienst geldt nog steeds de volle waarde in Box 3. Daardoor blijven de jaarlijkse kosten voor een verpachter gelijk en kan deze minder pachtreductie geven.

Het alternatieve model biedt hier een oplossing voor, in ieder geval voor het scenario voor Boerderij Eyckenstein. Dit model bevat de volgende uitgangspunten:

- De helft van de percelen wordt omgevormd naar een natuurtype waarop agrarisch medegebruik mogelijk is (bv. Kruiden- en faunarijk grasland, natuurtype N12.02). Hiervoor wordt 85% grondwaardedaling vergoed door de provincie.

- Voor de percelen die worden omgevormd naar natuur wordt een vergoeding gegeven voor inrichting en beheer.
- De andere helft behoudt de agrarische bestemming. Hiervoor worden afspraken gemaakt tussen pachter en verpachter over biologisch beheer en dit wordt vastgelegd in een kwalitatieve verplichting.
- Op de agrarische percelen worden aanvullend houtsingels aangeplant. Dit is noodzakelijk voor de NSW rangschikking van deze gronden. Om de NSW status te behouden, moeten deze singels in stand worden gehouden.
- Het geheel wordt onder de NSW status gerangschikt. De verpachter heeft hierdoor belastingvoordeel voor alle percelen en kan daardoor een lagere pacht afspreken.
- De pachter kan alle percelen gebruiken voor zijn agrarische bedrijfsvoering.

Het voordeel van dit model zit vooral in het feit dat het aantrekkelijk is voor particuliere landgoedeigenaren die landbouwgronden willen toevoegen aan hun eigendommen en/of landbouwgronden hebben die nog niet gerangschikt zijn.

Om het geheel (18 hectare natuur + 18 hectare landbouw) onder de NSW te kunnen rangschikken moet het natuurtype van de 18 hectare natuur voldoen aan de NSW norm. Momenteel is het ministerie van LNV met een evaluatie bezig en hieruit zal blijken welk natuurtype minimaal gekozen zal moeten worden. Om de 18 hectare landbouwgrond mee te rangschikken zullen beperkte aanvullende eisen als bomen en houtsingels gelden. Dat past in het geschetste streefbeeld.

Op de locatie van dit ontwikkelscenario ligt op dit moment geen Groene contour. Om het scenario te realiseren zou er voor de 18 hectare natuur gebruikt gemaakt kunnen worden van de zwevende hectares Groene contour (zie H 2.1). De percelen voldoen hiervoor aan de criteria die in de kopgroep Akkoord van Utrecht hiervoor zijn opgesteld. (o.a. grenzend aan Natuurnetwerk, realisatie op vrijwillige basis).

5.3 Scenario landgoed op de flanken van de Heuvelrug

Het tweede scenario is opgesteld voor een melkveebedrijf³ op een landgoed op de flanken van de Heuvelrug. Dit bedrijf pacht 48 hectare van het landgoed, waarvan 28 hectare onderdeel is van de Groene contour. De boer is via LTO bij het project betrokken geraakt. Hij heeft interesse in de verduurzaming van zijn bedrijf en is daarbij op zoek naar advies over de mogelijkheden die er zijn en die passen in zijn bedrijfsvoering.

Type bedrijf

Het betrokken bedrijf is een gangbaar melkveebedrijf dat redelijk intensief is. Het bedrijf heeft 95 melkkoeien en zo'n 50 stuks jongvee. In 2011 is er geïnvesteerd in een nieuwe stal met melkrobots. De gronden die ze in beheer hebben bestaan uit graslanden en maispercelen. Ook is de boer begonnen met zaaien van klavers op de graslanden. Er wordt aan randenbeheer gedaan door middel van bloemrijke randen en niet bemeste randen.

Het bedrijf ligt op een oud landgoed en de percelen grenzen aan de bossen van dit landgoed. Ook op een deel van de agrarische percelen zelf zijn bomen aanwezig in de vorm van oude landschapselementen. Deze bomen worden door het landgoed beheerd.

Doel en ambitie

Op de locatie van het bedrijf komen twee ambities samen. Het landgoed heeft een visie voor de landbouw opgesteld en wil graag dat de boeren hun bedrijf verduurzamen. Het verdere initiatief laat

---

³ Op verzoek van de boer en boerin worden de naam van de boerderij en het landgoed niet in de rapportage vermeld.

het landgoed verder aan de boer, maar zij staan open voor ideeën en zijn bereid mee te helpen bij de uitvoering.

Ook de betreffende boer heeft ambities voor verduurzaming. Deze ambities zijn in het kader van dit project onder begeleiding van externe adviseurs op papier gezet en verder uitgewerkt in mogelijke maatregelen. De ambities van de boer zijn als volgt samen te vatten:

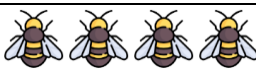

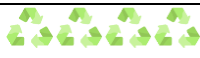

- Een toonaangevend, innovatie- en pilotbedrijf voor duurzame agrarische vernieuwing
- Een focus op diervriendelijkheid en het verbeteren van de bodemkwaliteit
- Een extensief melkveebedrijf met een hoofdkomen uit de koeien (melk, mogelijk vlees)
- Extensivering door extra gronden te pachten, met daarbij de mogelijkheid om bos- en natuurterreinen te integreren in de bedrijfsvoering
- Omschakelen naar een biologische bedrijfsvoering als logisch gevolg van bovengenoemde ambities

Deze ambities zijn besproken met vertegenwoordigers van het landgoed. Zij konden zich hier goed in vinden en nodigden de boer uit om deze ambities verder uit te werken en op basis daarvan het gesprek verder aan te gaan.

Op basis van de ambities van de boer zijn we aan de slag gegaan met het ontwikkelen van een scenario voor de Groene contour. De ambities hebben betrekking op het gehele bedrijf en het scenario moest dan ook een goed onderdeel zijn van het gehele bedrijfsmodel. Er is niet alleen gekeken naar de 28 hectare Groene contour.

Het scenario

Bij het opstellen van dit scenario zijn verschillende fasen doorlopen. In eerste instantie zijn er gesprekken gevoerd met de boer en boerin, samen met vertegenwoordigers van het landgoed. In die zijn samen met een agrarisch bedrijfsadviseur verschillende modellen voor extensivering verkend en doorgerekend. Vervolgens is door een ecooloog voor deze modellen bekeken wat dit op zou leveren voor de biodiversiteit op het bedrijf. Dit leverde onderstaand schema op.

	bedrijfsvoering	Biodiversiteit	Bodem	Milieu (N/P)	Dierwelzijn
1	Gangbaar 1 GVE/ha				
2	Grondgebonden 1,64 GVE/ha		-		
3	Biologisch 2,4 GVE/ha				
4	Biologisch 1 GVE/ha				
5	Biologisch 1,5 GVE/ha				

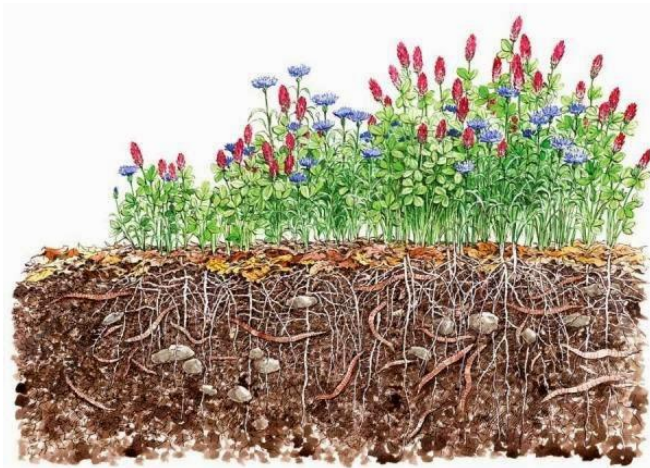
Uit de bedrijfseconomische berekeningen voor de extensiveringsmogelijkheden bleek echter dat het economisch niet haalbaar was voor de boer. Bovendien was het voor de boer nog niet helemaal duidelijk welke kant hij op wilde met het bedrijf en welke maatregelen daarbij pasten. Om die reden is een stap terug gezet en is hij eerst zijn eigen ambities voor het bedrijf gaan uitwerken. Dat heeft geresulteerd in de ambities zoals die hierboven staan vermeld. Vervolgens is met een groepje van experts / adviseurs gekeken naar de maatregelen die daarbij zouden passen en hoe hiermee de basis

gelegd zou kunnen worden voor een nieuw bedrijfsmodel. De boer is al aan het experimenteren met klavers in het grasland en heeft ook interesse om andere kruiden door te zaaien. Ook heeft de boer interesse in voederbomen als aanvulling op het dieet van de koeien.

Streefbeeld

Zowel de kruiden als de voederbomen passen heel goed bij de ambities voor een gezondere bodem en gezondere koeien. Het bodemleven profiteert er van en de kruiden zorgen voor een betere doorworteling en bodemstructuur. Via de kruiden en bladeren / takken krijgen de koeien mineralen, sporenelementen en o.a. natuurlijke parasietenbestrijders binnen. De biodiversiteit boven de grond heeft baat bij de kruiden en bomen. Het trekt insecten aan en daarmee ook meer boerenlandvogels. De bomen bieden nestgelegenheid voor vogels en kleine zoogdieren.

Ook heeft de boer interesse in zogenaamde *Covercrops*. Dit is een wisselteelt die met name ingezet kan worden op maislanden. Het bestaat uit diverse soorten planten die gezamenlijk veel stikstof en koolstof in de bodem vastleggen, en het bodemleven stimuleren. Het is bovendien erg aantrekkelijk voor allerlei insecten, vogels en kleine zoogdieren.

Illustratie van Covercrops

Een andere maatregel die is voorgesteld is het verspreiden van het gesteente Zeoliet. Het bedrijf ligt op zandgrond en de bodem is daardoor gevoelig voor uitspoeling van nitraat. Met dit Zeoliet zou de nitraatuitspoeling tot 80% gereduceerd kunnen worden en het gesteente brengt bovendien mineralen en sporenelementen terug in de bodem. Het is een maatregel waar op verschillende plekken al mee geëxperimenteerd wordt en waar ook al onderzoek naar is gedaan.

In dit scenario gaat de boer in fasen aan de slag met het aanplanten van voederbomen in de vorm van bomen en/of brede hagen langs de randen van de percelen in de Groene contour. Bovendien worden er kruiden zoals klavers, cichorei en smalle weegbree door het grasland gezaaid, waardoor er een kruidenrijke vegetatie ontstaat.

Biodiversiteitswinst

Met de uitvoering van dit scenario wordt bijgedragen aan de versterking van de biodiversiteit. Onderstaande tabel bevat een overzicht van de soorten die in en nabij de omgeving van de pilotlocatie aanwezig zijn. Hierbij is gekeken naar de soorten die op de Rode lijst staan. Ook is aangegeven als het een Icoonsoort betreft uit het provinciale natuurbeleid. In de tabel staat ook weergegeven van welke maatregelen uit het streefbeeld de reeds aanwezige soorten profiteren, doordat er bijvoorbeeld meer broed- en foeragemogelijkheden of groeiplaatsen ontstaan.

Monitoringsgegevens landgoed Heuvelrug	
Soorten	Maatregelen uit scenario waarvan soort profiteert
Laatvlieger	Aanplant bomen en struiken
Rosse Vleermuis	Aanplant bomen en struiken
Boerenzwaluw	Aanplant bomen en struiken, kruidenrijke graslanden
Boomvalk	Aanplant bomen en struiken
Graspieper	kruidenrijke graslanden
Grauwe vliegenvanger	Aanplant bomen en struiken
Huismus	Aanplant bomen en struiken
Huiszwaluw	
Keep	Aanplant bomen en struiken
Kramsvogel	Aanplant bomen en struiken, kruidenrijke graslanden
Ransuil	Aanplant bomen en struiken
Ringmus	Aanplant bomen en struiken, kruidenrijke graslanden
Torenvalk	Aanplant bomen en struiken, kruidenrijke graslanden
Spotvogel	Aanplant bomen en struiken
Ringslang (icoonsoort)	
Zandhagedis (icoonsoort)	
Blauwe knoop	
Dubbelloof	
Klokjesgentiaan	
Korenbloem	
Nerflevermos	
Schaapje (= paddenstoel)	Aanplant bomen en struiken

Uitvoering van het scenario

Met deze maatregelen zou de boer graag gaan experimenteren op zijn bedrijf. Stapsgewijs zou hij deze concepten willen gaan toepassen. Dat experimenteren kost echter geld, in de vorm van arbeid, investeringen en verminderde opbrengsten. Hier kan het feit helpen dat een groot deel van zijn gronden in de Groene contour liggen. Als er een financieringsinstrument vanuit de provincie beschikbaar komt, kan dat ingezet worden voor het uitvoeren van deze maatregelen.

In de gesprekken met het landgoed hebben zij zelf het voorbeeld van het Ondernemend Natuurnetwerk in Brabant aangedragen en zij hebben aangegeven dat zij hier in geïnteresseerd zijn. Dit model zou ook toegepast kunnen worden voor de uitvoering van dit scenario.

Het landgoed ontvangt in dit scenario als grondeigenaar een gedeeltelijke compensatie voor de waardedaling van de grond, bijvoorbeeld 50% zoals in Noord-Brabant. Hierdoor ontstaat financiële ruimte voor het landgoed waarmee extra pachtgronden voor de boer verworven kunnen worden in de omgeving van het landgoed. Deze heeft de boer nodig om zijn bedrijf te extensiveren, conform zijn eigen ambities. Ook zou die financiële ruimte gebruikt kunnen worden om een lagere pacht prijs aan de boer te vragen.

De inrichtingskosten voor het kruidenrijk grasland en de voederbomen op de Groene contourpercelen worden via een provinciale subsidie vergoed. Dat kan via nieuw instrumentarium voor de Groene contour, maar er kan hierbij ook gekeken worden naar bestaande regeling, zoals het Platform Kleine Landschapselementen van de provincie Utrecht of de nog te ontwikkelen subsidieregeling van het Rijk

in het kader van de Bossenstrategie. Ook kan er gekeken worden naar de mogelijkheden van het subsidies in het kader van het Soortenbeleid van de provincie.

Om er voor te zorgen dat de gerealiseerde natuurwaarden langjarig in stand worden gehouden kan er voor de Groene contourpercelen een kwalitatieve verplichting worden opgesteld.

Dit scenario dient de ambities van de provincie voor meer natuurwaarden in de Groene contour, van het landgoed voor een duurzamere landbouw en van de boer voor een duurzamere en extensievere bedrijfsvoering. De Groene contourpercelen vormen met de uitvoering van het scenario een hefboom voor de verdere verduurzaming van het hele bedrijf en een bredere versterking van de natuurwaarden.

5.4 Financiële doorrekening

Voor beide scenario's is nog geen financiële doorrekening gemaakt. Hiervoor zijn de scenario's voor ons gevoel nog niet voldoende uitgewerkt. In beide gevallen moeten de precieze inrichtingsmaatregelen nog verder worden uitgewerkt. Voor het scenario bij Boerderij Eyckenstein is al wel eens een grove berekening gemaakt, maar die was vooral bedoeld om dit scenario te vergelijken met het de variant van het Brabantse Ondernemend Natuurnetwerk. Deze berekening was gebaseerd op een aantal aannames. Het scenario voor het landgoed op de flanken van de Heuvelrug is begin oktober met elkaar vastgesteld en hierdoor was er sowieso geen tijd voor verdere doorrekening.

6 Enquête onder Utrechtse boeren

6.1 Inleiding

Om breder te peilen in hoeverre er interesse is bij boeren om aan Groene contourealisatie bij te dragen, is er een online enquête verstuurd. In de enquête hebben vragen opgenomen waarin de resultaten van de verkenningsfase en de uitvoering van de twee casussen zijn opgenomen. De enquête bestond uit 17 vragen, waarin op hoofdlijnen het volgende is gevraagd:

- Wijze van gebruik van gronden (pacht, eigendom);
- Indien van toepassing: samenwerking met verpachter bij het verhogen van natuurwaarde;
- De ligging van Groene contourpercelen in of nabij de boerderij;
- Interesse om meer biodiversiteit te realiseren en zo ja, op welke manieren;
- Voorwaarden die boeren belangrijk vinden als zij of collega boeren meer biodiversiteit realiseren;
- Belemmeringen waar zij tegenaan lopen;
- Interesse in de voorbeelden voor ontwikkelscenario's.

De enquête is verstuurd naar de leden van de LTO Noord afdelingen in Utrecht. Bovendien is hij verspreid onder de leden van de collectieven, leden van UPG (met het verzoek om de enquête door te sturen naar hun pachters) en het netwerk duurzame boeren van de NMU. Bij de enquête is ook een globaal kaartje van de Groene contour en een link naar de website meegestuurd waarop de Groene contour geraadpleegd kan worden.

6.2 Resultaten enquête

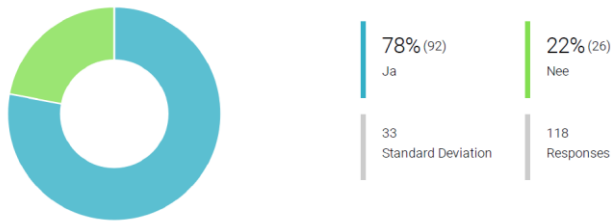
De online enquête is ingevuld door 124 respondenten. Hierbij is ook goed gebruik gemaakt van de mogelijkheid om nog toelichting op de antwoorden te geven. Er is door veel deelnemers echt de tijd genomen om de enquête in te vullen.

Van de deelnemers heeft grofweg de helft de gebruikte gronden volledig zelf in bezit, de andere helft heeft de gronden deels of geheel in pacht. Als er sprake is van pacht, dan geeft 29% van de deelnemers aan dat zij met de verpachter samenwerken aan meer biodiversiteit op landbouwgronden. Dit gebeurt op verschillende manieren, zoals randenbeheer, weidevogelbeheer of het gebruik van natuurpercelen. In sommige gevallen wordt er in de toelichting bij geschreven dat er sprake is van restricties / voorwaarden vanuit de verpachter en/of dat de samenwerking beter kan.

Het deel van de respondenten dat Groene contour percelen in gebruik heeft is 39%. Van deze 39% heeft 53% de gronden in eigendom, 18% in pacht en 30% heeft gronden zowel in pacht als in eigendom. Een groot deel van 35% geeft echter aan dat zij niet weten of ze in nabij de Groene contour percelen in gebruik hebben.

Uit de enquête blijkt dat een groot deel van de deelnemers interesse heeft om meer biodiversiteit te realiseren op de percelen die zij in gebruik hebben: 78%.

7 Heeft u interesse om meer biodiversiteit op door u beheerde landbouwgrond te realiseren?

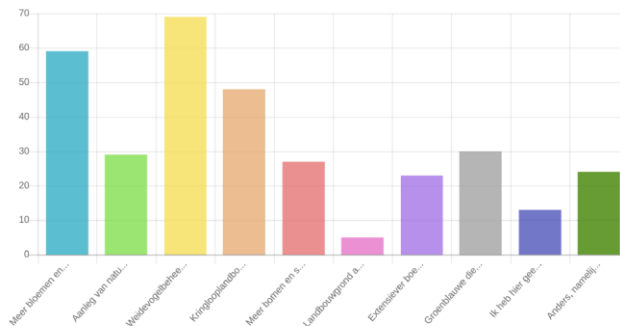
Ook geeft 34% van de deelnemers aan dat zij ruimte hebben in bedrijfsvoering om meer groene contourpercelen met meer biodiversiteit te beheren. Het gaat hier dan specifiek om boeren die zelf nog geen Groene contourpercelen in gebruik hebben.

De wijze waarop de deelnemers meer biodiversiteit zouden willen realiseren is divers. We hebben hiervoor een aantal keuzeopties meegegeven, waarbij er uit meerdere gekozen kon worden. Ook was het mogelijk om zelf opties te benoemen.

Van de keuzeopties scoorden is er globaal een onderverdeling te maken in drie categorieën qua populariteit.

- Hoog: Meer bloemen en kruiden, weidevogelbeheer, kringlooplandbouw en bodembeheer
- Middel: Natuurvriendelijke oevers en/of poelen, meer bomen en struiken door aanleg en herstel landschapselementen, groenblauwe diensten, extensiever boeren.
- Laag: Landbouwgrond omvormen naar natuur.

8 Op welke manier zou u meer biodiversiteit willen realiseren op landbouwgronden (meerdere antwoorden mogelijk)?

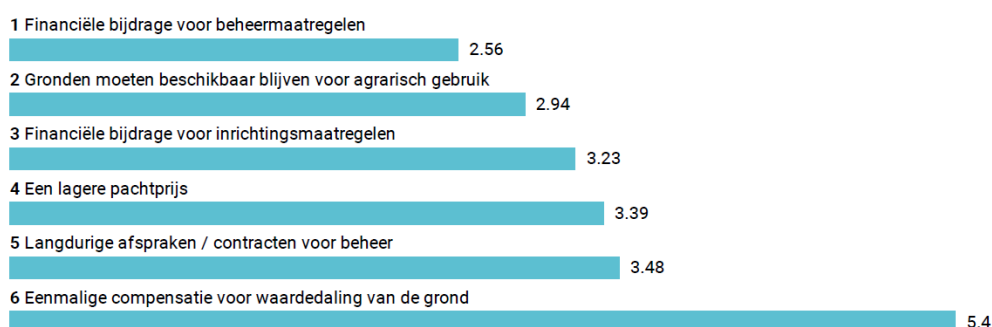
Daarnaast geeft 11% aan geen interesse te hebben in het realiseren van meer biodiversiteit.

Bij de ruimte om andere mogelijkheden te benoemen worden vooral voorbeelden genoemd die al overeenkomen met de keuzeopties die wij hadden aangedragen. Hier wordt door sommige deelnemers ook benoemd waarom zij juist geen mogelijkheid zien binnen hun bedrijf.

In de enquête hebben we gevraagd welke voorwaarden deelnemers belangrijk vinden bij het realiseren van meer biodiversiteit door boeren. Hierbij gaven we zes voorwaarden die gerangschikt konden worden. Hierbij scoorde de voorwaarde van een financiële bijdrage voor beheermaatregelen het hoogst. Als tweede en derde werd respectievelijk de blijvende beschikbaarheid van de grond voor de landbouw en een financiële bijdrage voor de inrichting benoemd. De laagste score werd gegeven aan de voorwaarde voor een eenmalige compensatie voor waardedaling van de grond. Deze steekt in onderstaande grafiek duidelijk af tegen de andere voorwaarden.

- 9** Welke voorwaarden vindt u belangrijk bij het realiseren van meer biodiversiteit op landbouwgrond door u of door andere boeren? Hieronder kunt u enkele voorwaarden rangschikken. De optie die het meest aanspreekt kunt u bovenaan plaatsen.

Voorts hebben we gevraagd in hoeverre er interesse is in drie voorbeelden uit de verkenningsfase: Coöperatie voor natuur, Landschapsboeren en Agroforestry. In alle drie de concepten is interesse, maar de mate van interesse verschilt per concept. Bij de vraag of zij deze voorbeelden zelf zouden scoren de coöperatie (21% Ja, zeker) en Landschapsboeren (22% Ja zeker / Ja mits samen met ander boeren) het hoogst. Bij Agroforestry geeft 10% aan dit zeker toe te willen passen.

Bij Agroforestry geven veel deelnemers aan dit niet past in een open veenweidelandschap, vanwege de weidevogels. Bij het voorbeeld over de coöperaties voor natuur (zoals de Weidevogelcoöperatie in Amstelland), zijn door sommige deelnemers twijfels geuit over de mogelijkheden van het goed regelen van de eigen afzet van zuivel.

We hebben ook gevraagd naar (mogelijke) belemmeringen die worden ervaren als er meer biodiversiteit op landbouwgrond wordt gerealiseerd. Hierbij gaven we ook enkele keuzemogelijkheden: te hoge kosten in het huidige bedrijfssysteem, beperkte grond, past niet in de bedrijfsvoering of te weinig kennis. De eerste drie werden door de deelnemers als drie belangrijkste belemmeringen aangegeven, maar ook geeft 17% aan dat ze nog te weinig kennis hebben over de mogelijkheden die er zijn. In de ruimte voor toelichting wordt hier ook een aantal keer de druk op grond en de spanning met duurzame energie genoemd.

6.3 Conclusies

Uit de uitkomsten van deze enquête concluderen wij dat er in het algemeen zeker interesse bestaat bij boeren om meer biodiversiteit in Groene contour te realiseren. Ruim driekwart van de deelnemers heeft sowieso interesse in meer biodiversiteit en 39% van de deelnemers (48 deelnemers) heeft gronden in gebruik die in of nabij de Groene contour liggen. Van de boeren die nu geen Groene contour in gebruik hebben, geeft een derde ook aan dat zij in hun bedrijfsvoering ruimte hebben voor Groene contourpercelen met meer biodiversiteit.

De interesse in de verschillende vormen van natuur verschilt. Over het algemeen is er het meest interesse in vormen die overeenkomen met het huidige agrarische natuur- en landschapsbeheer en die ook goed aansluiten bij de natuurwaarden van het agrarische cultuurlandschap. Ook kringlooplandbouw en bodembeheer scoort hoog in deze enquête. Voor extensivering of omvorming is minder animo.

De drie belangrijkste voorwaarden die hierbij worden meegegeven zijn een financiële vergoeding voor de beheermaatregelen, de blijvende beschikbaarheid van gronden voor agrarisch gebruik en een financiële bijdrage voor de inrichtingsmaatregelen.

Ruim de helft van de deelnemers heeft agrarische gronden (geheel of gedeeltelijk) in pacht van een andere grondeigenaar. Van deze helft werkt ongeveer de helft al samen met de verpachter aan combinaties tussen landbouw en natuur. In de toelichting geeft een deel van de deelnemers echter wel aan dat het om opgelegde verplichtingen gaat of dat de samenwerking beter zou kunnen. Bij de andere helft is er nog geen sprake van samenwerking op dit vlak.

7 Conclusies en aanbevelingen

In de opdracht van de provincie Utrecht was de vraag opgenomen of versnelde Groene contourrealisatie door agrarische bedrijven haalbaar is. Ja, dat is haalbaar!

Op basis van de resultaten van deze pilot denken wij zeker dat hier kansen voor zijn. Er zijn landelijk diverse voorbeelden beschikbaar waarmee boeren een bijdrage kunnen leveren aan biodiversiteitswinst in combinatie met een renderende agrarische bedrijfsvoering. Bovendien is het gelukt om voor twee boerenbedrijven in Utrecht een concreet ontwikkelscenario op te stellen voor de realisatie van meer natuurwaarden op (zwevende hectaren) Groene contour. In beide gevallen betreft het boeren die gronden pachten en is de verpachter ook betrokken bij de uitwerking van het scenario.

Bij het opstellen van de twee ontwikkelscenario's hebben we ons laten inspireren door het voorbeeld van het Ondernemend Natuurnetwerk in Brabant. De vertegenwoordigers van het landgoed op de Heuvelrug kende deze regeling al en gaven zelf al aan dat zij hier kansen in zagen. De landgoedeigenaar van Eyckenstein ontwikkelde op basis van het voorbeeld uit Brabant een eigen model, dat beter is toegespitst op zijn situatie.

Ook de betrokken boeren zagen kansen in deze constructie. Beide boeren gaven aan dat ze vooral boer wilden blijven en dat dit ook hun verdienmodel zou moeten zijn. Een investering vanuit de overheid op basis van een gedeeltelijke vergoeding voor waardedaling en inrichtingsmaatregelen zagen zij als een kans voor verduurzaming en versterking van hun bedrijfsvoering, in combinatie met hogere natuurwaarden op het bedrijf.

De borging van de natuurwaarden kan op verschillende manieren plaatsvinden, en er kunnen ook instrumenten gecombineerd worden. In de scenario's komen deze combinaties ook terug. Een kwalitatieve verplichting wordt notarieel vastgelegd en heeft betrekking op de grond. Als de grondgebruiker verandert, blijft deze verplichting van kracht. In een bestemmingsplan kunnen natuur en landschapswaarden beschermd worden, ook als het agrarische gronden betreft. Door agrarische gronden ook onderdeel uit te maken van een NSW status, worden de landschapswaarden die nodig zijn voor deze status ook nog geborgd. In Boeren voor Natuur worden er langjarige beheerovereenkomsten van 10 jaar met boeren afgesloten, die na die 10 jaar ook weer verlengd worden tot een totale periode van 30 jaar. Deze zijn gericht op een inspanningsverplichting, niet op specifieke natuurdoelen.

Uit een enquête onder Utrechts boeren blijkt dat een groot deel van de 124 deelnemers geïnteresseerd is om meer biodiversiteit te realiseren. Van deze deelnemers heeft 39% ook daadwerkelijk Groene contourpercelen in gebruik. Een deel van de deelnemers heeft aan het einde van de vragenlijst bovendien naam en contactgegevens ingevuld. Hier liggen mogelijke aanknopingspunten voor nieuwe scenario's.

Er liggen ook aanknopingspunten bij boeren die (een deel van) hun grond pachten van andere grondeigenaren. Ongeveer de helft van de pachters al werkt al met hun verpachter samen aan combinaties tussen natuur en landbouw. In twee pilotprojecten komt naar voren dat het betrekken van de verpachter in het gesprek nieuwe perspectieven biedt. Het faciliteren van een open gesprek tussen verpachter en pachter biedt kansen voor het versterken van de biodiversiteit in de Groene contour door boeren.

Uit de enquête komt naar voren dat een beheervergoeding en een bijdrage voor inrichtingsmaatregelen meer aanspreken dan een eenmalige compensatie voor waardedaling van grond. Daar zit een discrepantie met de twee uitgewerkte scenario's, waarin de boeren zo'n gedeeltelijke compensatie juist als kans zagen. Dit heeft er mogelijk mee te maken dat de deelnemers

zo'n compensatie ook associëren met functieverandering. Dit hoeft juist niet het geval te zijn. Bij het voorbeeld uit Noord-Brabant wordt uitgegaan van behoud van de agrarische functie.

De landelijke voorbeelden die in deze rapportage worden aangehaald, hebben allemaal betrekking op natuur- en landschapsdoelen die aansluiten bij een agrarische bedrijfsvoering. Het gaat om typen natuur die overeenkomen met agrarisch natuurbeheer, inpasbaar zijn in een agrarisch cultuurlandschap, passen bij een extensievere bedrijfsvoering, bijdragen aan een gezondere bodem en/of baten opleveren in de vorm van extra producten en diergezondheid.

Uit de enquête blijkt dat de maatregelen meer bloemen en kruiden, weidevogelbeheer en kringlooplandbouw / bodembeheer het beste scoren. Dit zijn alle drie vormen van natuurrealisatie die goed in te passen zijn in de bedrijfsvoering. Landbouwgrond afwaarderen en geheel omvormen naar natuur scoorde laag in de enquête (5%).

Ook de boeren waar de twee scenario's voor zijn uitgewerkt waren met name op zoek naar vormen van biodiversiteit die inpasbaar zijn in hun bedrijfsvoering. Zij deden dit vanuit het perspectief van een gezonde koe en een gezonde, vitale bodem met een regeneratief vermogen. Daarbij hechtten ze zeker ook waarde aan het positieve effect van de maatregelen voor de flora en fauna in brede zin.

Door een goede afstemming tussen natuurambities en bedrijfsvoering voor delen van de Groene contour en boeren (samen met de verpachter) een rol te geven in de monitoring van de biodiversiteit, is de kans veel groter dat boeren ook echt aan Groene contour realisatie gaan doen. De ecologische lat ligt dan wellicht minder hoog dan aanvankelijk de bedoeling was, maar als er voor de goede maatregelen wordt gekozen kan er wel degelijk een bijdrage worden geleverd aan de versterking van de biodiversiteit op en om de boerderij. Er ontstaan allerlei vormen van nestgelegenheden, foerageergebieden, schuilplekken en groeiplaatsen. Daarmee wordt op deze locaties inhoud gegeven aan de betekenis van de Groene contour zoals verwoord staat in het Akkoord van Utrecht: "... van belang voor een goed functionerende EHS⁴."

Om de kansen voor Groene contour realisatie door boeren te benutten en zodoende realisatie te versnellen geven wij op basis van de uitvoering van deze pilot enkele aanbevelingen voor het opstellen en uitvoeren van beleid door de provincie Utrecht.

Communiceer en informeer

In de enquête hebben we gevraagd of de deelnemers gronden in of nabij de Groene contour in gebruik hebben. Hierbij heeft 35% aangegeven dit niet te weten. En ook al weet een boer wel dat er sprake is van Groene contour, dan is het nog niet altijd duidelijk wat dit precies inhoudt.

Als de provincie bij een nieuw Groene contourbeleid ook boeren wil betrekken, dan is het van belang dat hier goed over gecommuniceerd wordt en dat geïnteresseerde grondeigenaren ook goed worden geïnformeerd over de mogelijkheden die er zijn. We bevelen hierbij aan dat er een duidelijk aanspreekpunt of loket komt waar grondeigenaren en grondgebruikers terecht kunnen. Hierbij is het van belang dat dit loket goed benaderbaar is en dat er vanuit het gemeenschappelijke belang van zowel landbouw als natuur wordt gedacht.

Ontwikkel een structuur voor een plan en begeleiding

Bij het onderdeel Duurzame bedrijfsplannen van het Traject Duurzame Landbouw met Natuur wordt gewerkt met een format voor zo'n bedrijfsplan. Dit format biedt een duidelijk structuur voor het uitwerken van de mogelijkheden voor bedrijfsverduurzaming.

Een Groene contour bedrijfsplan vormt een goed uitgangspunt voor het uitwerken van de inrichting, het beheer en een verdienmodel. Als er sprake is van een pachter en een verpachter, is zo'n plan ook

---

⁴ Thans Natuur Netwerk Nederland

een instrument voor het faciliteren van het gesprek over biodiversiteit en verduurzaming van de bedrijfsvoering in de Groene contour.

Bij het opstellen van de twee scenario's blijkt dat maatwerk van groot belang is. Het format moet daarom geen blauwdruk zijn, maar het uitgangspunt voor het opstellen van een eigen plan / scenario.

Bij het opstellen en uitwerken van een scenario voor Groene contour ontwikkeling komt heel veel kijken. Het gaat hierbij niet alleen om de natuurpotentie die behaald kan worden, maar ook over vraagstukken die betrekking hebben op de bedrijfsvoering, het toekomstige verdienmodel en omgevingsbeleid. Hiervoor is vaak een multidisciplinair team nodig dat een grondeigenaar kan begeleiden. Door deze kennis te bundelen kan er gewerkt worden aan creatieve oplossingen om biodiversiteit te versterken in groene contour percelen en een nieuw verdienmodel te ontwikkelen voor agrarische ondernemers.

Ontwikkel een set van financiële instrumenten voor boeren en overige grondeigenaren

Om een versnelling aan te brengen in Groene contour realisatie is het van belang dat er financiële instrumenten worden ontwikkeld. Zorg ervoor dat die instrumenten ook echt aantrekkelijk zijn voor grondeigenaren. Een vorm van gedeeltelijke compensatie van grondwaardedaling komt in de twee scenario's naar boven als kansrijk instrument en zou dan ook onderdeel uit moeten maken van dat instrumentarium.

Er zijn verschillende financiële maatregelen te nemen om agrariërs te stimuleren en motiveren om aan biodiversiteit te werken. De deelnemers van de enquête hadden vooral interesse in financiële bijdragen voor beheer en inrichting. Stem het instrumentarium ook hier op af, om zodoende de energie en interesse te behouden die er in de enquête is getoond in de realisatie van meer biodiversiteit in de Groene contour. Zorg er hierbij ook voor dat dit instrumentarium garanties biedt voor de lange termijn, want pas dan zal een boer zijn bedrijfsmodel gaan veranderen. Het is bijvoorbeeld mogelijk om beheer- en inrichtingspakketten te ontwikkelen speciaal voor de Groene contour en hier net als bij Boeren voor Natuur langjarige overeenkomsten voor af te sluiten.

Bij het ontwikkelen van een financieel instrumentarium kan er ook een koppeling worden gemaakt met bestaande en toekomstige regelingen van de provincie, van waterschappen, van gemeenten en het Rijk. Net als voor de pilot Boeren voor Natuur zou hier een fonds voor opgericht kunnen worden.

Betrek bij het opstellen van dit instrumentarium ook een fiscalist, om op voorhand al inzicht te krijgen in de fiscale gevolgen van de verschillende instrumenten voor grondeigenaren.

Ontwikkel verdienmodellen voor landbouw in de Groene contour

Naast de ontwikkeling van een financieel instrumentarium om agrariërs te motiveren om binnen de groene contour aan biodiversiteit te werken, is het van belang om met de agrariër een sluitend verdienmodel te ontwikkelen voor landbouw in de groene contour. Het doel van de te ontwikkelen (gestapelde) groene contour verdienmodellen is om aan te tonen dat landbouw in de groene contour in financieel opzicht aantrekkelijker wordt ten opzichte van een gangbare bedrijfsvoering. Hiervoor is een financiële onderbouwing nodig.

Stem de ambities voor biodiversiteit af op soorten die van oudsher voorkomen in het agrarische cultuurlandschap

Voordat het Akkoord van Utrecht werd gesloten, waren de Groene contour gronden bedoeld voor natuurontwikkeling in het kader van het Natuur Netwerk Nederland. De geambieerde natuurdoelen waren hierop afgestemd. Als een deel van de Groene contour realisatie uitgevoerd wordt door boeren die dit combineren met een renderende agrarische bedrijfsvoering, dan is het van belang dat in die

gevallen de natuurambities en de bedrijfsvoering op elkaar worden afgestemd. Daar passen soorten bij die thuishoren en ook van oudsher voorkomen in het agrarische cultuurlandschap.

Borg de natuurwaarde door middel van maatwerk

Er zijn verschillende instrumenten voor de borging van de natuurwaarden die door boeren in de Groene contour worden gerealiseerd. De beste manier van borgen is afhankelijk van de situatie en afhankelijk van die situatie kunnen er ook verschillende borgingsmethoden worden gecombineerd om het behoud van de natuurwaarden het beste te garanderen.

Geef tijd en voorkom een lange doorlooptijd

Het opstellen van een plan of scenario voor Groene contour realisatie op een boerenbedrijf kost tijd. In praktische zin moet er veel worden besproken en uitgezocht om een goed en haalbaar plan op te stellen. Tegelijkertijd is het proces waarin een boer na moet denken over de ambities voor de toekomst, een andere bedrijfsvoering en een nieuw verdienmodel. Dit is een psychologisch proces dat tijd nodig heeft.

Als er eenmaal een goed en uitvoerbaar plan ligt, is het van belang dat de provincie snel duidelijkheid geeft. Zorg er als provincie voor dat een aanvraagprocedure voor het opstellen van een Groene contour bedrijfsplan en het gebruik maken van financiële instrumenten voor realisatie zo kort mogelijk maakt. Die snelheid kan worden bereikt door er voor te zorgen dat er iemand vanuit de provincie is betrokken bij het opstellen van een plan en regelmatig intern kan afstemmen met de mensen die het plan in behandeling gaan nemen. Door snel duidelijkheid te bieden blijft de energie behouden bij de initiatiefnemers en worden er bij de uitvoering zo min mogelijk plant-, zaai- en oogstmomenten gemist.

Start met een gebiedsgerichte aanpak om samen met andere grondeigenaren te werken aan Groene contour ontwikkeling

Om de groene contour versneld te ontwikkelen dient er draagvlak te zijn onder alle aanwezige grondeigenaren in het gebied. In de Groene Contour pilot en in de enquête is tot dusver gefocust op de individuele perceptie van pachter en verpachter met betrekking tot Groene Contour ontwikkeling. Echter, de realisatie van de groene contour kan niet los gezien worden van andere (aanstaande) gebiedsopgaven die individuele perceelsgrenzen overschrijden, zoals de energietransitie, waterberging, kavelruil, kringlooplandbouw/grondgebondenheid en stikstof. Op deze manier kan de Groene Contourontwikkeling ingezet worden als brug/katalysator voor de realisatie van andere gebiedsopgaven. Denk bijvoorbeeld aan Groene contour ontwikkeling voor robuuster waterbeheer in een polder of agrariërs die in een coöperatief verband een agrarisch product van Groene contourpercelen willen afzetten om zodoende inkomsten te verhogen en kosten te verlagen.

Geraadpleegde bronnen

Literatuur

Groen Ontwikkelfonds Brabant. Natuur & Ondernemen. Ondernemend Natuurnetwerk in Brabant: kansen, aanpak en voorbeelden. Inspiratie en informatiegids. 2020.

Schmidt, A.M., T. van der Meij. Monitoring van insectenpopulaties in Nederland: Visie en aanpak voor de realisatie van een monitorings- en onderzoeksprogramma naar de ontwikkelingen van insectenpopulaties in Nederland. Wageningen Environmental Research, 2020.

Westerink, J., T. de Boer, R. Schrijver en F. van der Zee: Wij zorgen ervoor! Ervaringen met nieuwe vormen van beheer in de pilot Natuurcoöperatie Krimpenerwaard; onderzoek ten bate van de eindevaluatie. Wageningen Environmental Research, 2018.

Websites

www.delandschapsboeren.nl

www.wur.nl/nl/project/Boeren-voor-Natuur.htm

www.wur.nl/nl/project/5-vragen-over-Agroforestry-bomen-en-landbouw-op-een-perceel.htm

bosgroepen.nl/bosgroep-zuid-nederland/over-voedselbossen-en-agroforestry/

www.boerenvanamstel.nl

www.vogelbescherming.nl

www.ravon.nl

www.zoogdiervereniging.nl

www.floravannederland.nl

www.zwammen.floraeuropa.eu/nl/determineren/

www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/natuur/natuurbeleid#aandachtsoorten